

ISMERTETÉSEK ÉS BIRÁLATOK.

Misteli F. alkalmi észrevételei a magyar és a finn nyelvről: «Lautgesetz und Analogie» című értekezésében (Zeitschrift für Völkerpsychologie und Sprachwissenschaft, ed. Steinthal XI, 4-dik füzet 1880).

A fentírt hosszú értekezésben, melynek még folytatását is jelenti, Misteli az indogermán nyelvtudomány újabb németországi iskolájának módszerét fejtegeti és bírálhatja. Ez iskola módszerei természetesen nem merőben újak, hanem lényegesen azok, amelyeket az indogermán nyelvhasonlítás gyakorlata eddig is követett, bár kevésbé rendszeresen és öntudatosan. Az újabb iskola (melynek főemberei: Leskien, Schmidt J., Brugman, Osthoff) csak szigorúbban formulázta és szigorúbb alkalmazásukat követeli. Misteli a következő négy pontba foglalja (Zeitsch. XI, 366):

1. a hangtörvények hatása kivétel nélkül való; nincs kétféle hangváltozás, ú. m. rendes (szabályos) és szórványos (kivételes) hangváltozás; «valamennyi szókbán, a melyekben változásnak induló hang ugyanazon viszonyok közt eléfordúl, meg is történik az a változás». —
2. A mi a hangtörvények követelte alakkal meg nem egyező, azt hasonlati alakulásnak (analogie-bildung) kell tartani; azaz meglevő alakok után, értékük tudatos voltán kívül, támadnak hozzá-alkalmazkodással más alakok; ugyanis: valamely alakot a vele legközelebről egybetársult (assziált) más alakok a maguk sodrába vonnak; elejétől fogva ugyanazon dialectusban létezett alak-változások (mellék-alakok) föl nem vehetők: az egyiket rendes hangfejlődés, a másikat hasonlat-hatás útján teremtnek kell tekintenünk. —
3. Újabbkori nyelveket, a melyek körében eddig is a hasonlati alakulásokat készségesen elismerték, a régibb korból ismert nyel-

vek fejtegetésére az eddiginél nagyobb mértékben kell számba venni; mert a hasonlat-hatás ezekben is úgy működhetett, mint amazokban. Ezenkívül az újabbkori nyelvek becses anyagot nyújtanak fonetikai kérdéseknek az eddig szokottnál sokkal pontosabb tárgyalására, a melyet pedig az 1. pontnál fogva csakugyan meg kell kívánni. — 4. Az egyes nyelvekbeli alakoknak indogermán alapalakokra való hamaros visszavitelét nagyon is meg kell szorítani; amazokat előbb a legközelebbi rokonok szűkebb csoportján belül kell a két első követelés értelmében jól megvizsgálni s csak az ez úton nyert eredményeket lehet az indogermán alapnyelv kifejtésére használni.

Hangtörvények következetessége és a hasonlat hatása természetesen akármely más nyelvekben is tapasztalható s az illető külön nyelvészetek nem mellőzhetik módszerükben ez alapelvek alkalmazását. Csak az a kérdés, vajjon minden más nyelvkörben is oly szigorú és kivétel nélkül való-e a hangtörvény következetessége, mint az említett újabb iskola az indogermán nyelvekre nézve állítja? S kell-e igazán azt, a mi a fölállított hangtörvénynyel meg nem egyező, mindenkor hasonlati hatásnak tulajdonítani, s nem inkább azt a lehetőséget is megengedni, hogy a valóban működő hangtörvény részletes föltételeit még kellőleg föl nem ismerhettük? De nem akarom most e kérdéseket a mí altaji és különösen ugor nyelvészetünk szempontjából fejtegetni; csak azt fogom ismertetni és észrevételekkel kísélni, a mit már maga Misteli, a fentírt két alapelvnek («lautgesetz und analogie») az indogermán nyelvészetre nézve való tárgyalása közben, alkalmilag két ugor nyelvből, a magyarból és a finnből, mint számba vehető példát és hasonlatos jelenséget fölhozott.

A legérdekesebb ilyen kitérést találjuk nála a 421. s köv. lapokon, a hol magyar és finn nyelvbeli hasonlati alakulásokat igyekszik kimutatni. E szakasznak bevezető soraiban egyenesen föl is hívja a nem-indogermán nyelvészetek hozzászólását, a melynek hasznos voltát, úgy véli, az a néhány példa is bizonyítja, melyeket a nevezett nyelvekből (s ezenkívül a kopt nyelvből) föl hozni.¹⁾

¹⁾ «Mögen auch viele übertriebenheiten in der neueren anwendung des analogie-principis nicht abzuleugnen sein, so viel steht doch fest, dass dasselbe

«A magyarban biztosan hasonlati alakulásnak vehető: *vannak* «*sie sind*», a mely *van* «*ist*»-hez úgy csatlakozik, mint *várnak* a *vár* «*er wartet*»-hez; a *vár* egyszersmind igető (gyök), míg a *van*-ban, a mint mellékalakja *vagyon* mutatja, egyes-sz. 3. személyrag is van meg, mely csak kevés igének ind. praesensében megmaradt. Úgy látszik szintolyan mint *vagyon van* ez is: *megyen men* (*mén*), csak hogy ennek töje *men*, amazé *val*, illetőleg *vol* (v. ö. *vala*, *volt*); el sem merem dönteni, vajjon *men* (*mén*), úgy mint *vár*, csupa igető (gyök)-e vagy a *megyen* alakhoz úgy áll, mint *van* a *vagyon*-hoz. Az egyes-sz. 3. személy *n*-jéhez a többesítő *k* (*ak*, *ek*) lépván, keletkezik a többes-sz. 3. személyrag *nak*, *nek*, mely valamennyi igéken megvan; ebben már benne lévén foglalva az egyes-számi 3. személy jegye, a *vannak*-ban ez a jegy kétszer van meg. A szabályes *vagynak* alak után azt vélhetnök ugyan, hogy *vannak* a *gyn*-nek *nn*-vé való assimilatiójával keletkezett (a mint csakugyan magyarázza is Riedl, Magy. Grammatik 188 l.), de *gyn* egyebütt változatlanúl megmarad, pl. *hagyni*, *hagynak*, *egynek*, *négynek*, *vágnak* («*dem verlangen*» és «*sie verlangen*»), *vágnyi* stb.» — Misteli amúgy jól okoskodik, csak hogy kevés adattal rendelkezik. Nem kételkedett volna a *vagynak-vannak* azonos voltán, a mit bizony Riedl előtt sem vont soha magyar grammatikus kétségbe ¹⁾, ha tudja, hogy van *hannak*, *hanni* is (*hagynak*, *hagyni* helyett) s több efféle assimilatio a népnyelvi ejtésben (pl. még ilyen is: *ennagy* = *egy nagy*), s ha számba veszi, hogy a *vagynak* alak igen gyakori eléfordulása is szükségképen segítette az assimilatiót *vannak*-vá; ha végre *van*-ban a szóvégi kopást veszi észre, azaz: hogy a *vagyon*-ból összevont *van* tkp. *vann* helyett való, épen úgy

schon in den ältesten bildungen, schon in indogermanischer zeit, ein bedeutender factor der sprachbildung war. Von hohem interesse wäre es zu wissen, wie es hiemit in a n d e r e n sprachfamilien aussieht, und es würde licht auf sprachbildung überhaupt werfen, wenn kenner a u s s e r indogermanischer sprachfamilien sich aussprechen würden, ob und inwieweit analogie auf ihrem gebiete bis jetzt angenommen worden ist oder dann anzunehmen ist. Das wenige, was in ermanglung dessen ich selbst beizubringen vermag, zeigt wenigstens, dass eine solche ausschau nicht resultatlos ist: ich ziehe Koptisch, Magyarisch und Finnisch heran.»

¹⁾ Révai (Gr. 837. l.) így fejezi ki: «pronunciandi mollitie vel pigritia potius illatum: *vattok*, *vannak* pro *vagytok*, *vagynak*.»

mint *-ban, -ben* (*házban, kertben*) e h. *-bann, -benn* (v. ö. *bennem*).— Egyébiránt figyelmet érdemel M.-nek kétsége a *men* (*mén*) mivoltára nézve.

«A conjunctivus-imperativus egyes-sz. 2. személyében a csupa *j* helyett tájbeszédenként használt *-jál, -jél* jóformán csak egyéb egyes-sz. 2. személyalakok utánzásával keletkezett, pl. *várj* helyett *várjál* a *várál, vártál, várnál* alakok szerint. Eredeti *várjál* alkalmasint megmaradt volna, mert nagyon is jól illett a rendszerbe (*ja, je* imperativus, *l* a 2. személy jegye); noha igaz, hogy a tárgyias igeragozásban is rövidülhet az imper. egy. 2. személye: *várjad* és *várd, tegyed* és *tedd* stb.» — A *várjál*-félékben csakugyan lehet hasonlati alakulás is, a mennyire t. i. ezek újabbak a csupa *j*-vel való alakoknál (a mit azomban előbb még constatálni kell); de vonzó félnek akkor nem a *várál, vártál, várnál* alakokat tekintenők, hanem a szintén igen számos imper. egyes-sz. 2. személyalakot, a mely régibben s részint még ma is kivétel nélkül *-jál, -jél* végű, pl. *igyál, egyél; szokjál, haragudjál, vetközzél, gondolkodjál* stb. — M. maga is veszi észre, hogy a rendszerbe-illés még sem óvhatja meg a teljes alakot; hozzá tehetjük, hogy egyéb esetben a 2. személyrag is eltűnt, bár oda illett: *vagy* ind. praes. egy. 2. szem. (1. *vagyok*, 3. *vaygon* mellett, *vaygol* helyett); szintígy *mégy* e h. *mégyel*.

«A mássalhangzós névszótök birtokosragos alakjai, a mellett hogy *i*-vel a birtok többes-számát jelölik, mindig azon alakot követik, a mely *ja, je* vagy *a, e* raggal egyes-számi 3. személybeli birtokost és egyes-számi birtokot mutat, pl. *napja* «sein tag» szerint van *napjaim, napjaid, napjai* «meine, deine, seine tage», ellenben *napa* «sein schwiegervater (olv. -mutter)» szerint *napaim, napaid, napai*. E szerint a «sein» alakja rendszerint föl van véve a «meine, deine, seine, stb.» alakjaiba (*nap-ja-i-m* stb.), pedig azt gondolnók, hogy elég volna *nap-i-m; s csakugyan elé is fordul néha a csupa *-im, id* stb. (pl. *kivánságaim* és *kivánságim*; sőt *barátjaim* és *barátaim* mellett *barátim*). Riedl (M. Gr. 153) a *napjaim*-féléket különöseknék s etymologiailag helyteleneknek mondja. Alkalmasint itt egyrészt a *halam, halad, hala* és *halaim, halaid, halai* példája hatott, a melyek közül a «sein»-alakja összeesik a szótövel; másrészt különösen a többes-számi 3. személy alakja: nincs itt **kivánságik, barátik*, hanem csak *kivánságaik, barátaik*; szintígy *napjaik, a*

melyben *ja-k* a birtokos (*ja*) többes-számát (*k*), *i* meg a birtok többes-számát mutatja, úgy hogy ez már egészen érthető és szabályos alak, a mely azután a *napjaim*, *napjaid*, *napjaink*, *napjaitok* alakokat eléállathatta.» — Érdekes és leleményes fejtegetés ez, de mégis akadunk benne bökkenőre. A magyarázat főleg a *napjaik* alak mivoltán fordul meg, s erre nézve nem érthetünk egyet M.-vel. Az ebbeli *ja* ugyanis sehogy sem lehet 3. birtokos jelölője, mert a többesi birtok jelelője (*i*) által a maga többesítőjétől (*k*) el van választva, pedig az 1. 2. személyalakok (*aink*, *aitok* v. *jaink*, *jaitok*) azt mutatják, hogy közvetlenül ezen *k* előtt áll a birtokos-személyt jelentő névmáselem (*nk* e. h. *-m-k*); e szerint *napjaik* össze van vonva *napja-jok-ból vagy akár *napjai-jok*-ból, s a *ja* végre a *napjaik*-ban is csakoly érthető vagy érthetetlen mint a *napjaink*, *napjaim*-ban. Azután meg szorosán véve nem is *i* jelöli a birtok többes-számát (*kivánságim* csak össze van vonva *-aim*-ból), még *halaim*-ban sem, hanem az *i* előtt való hiatus, mely azt a szótötől elválasztja, s a föltehető eredetibb alakban az a mássalhangzó, mely a hiatus helyén kiszorult. A Müncheneri codex ezen a helyen a *fiáim* = *fiáim* szóban *l*-t tüntet föl, a mely a magyar hangfejlődés szerint régibb *d*-re vihető föl, s ebben az ugor nyelvek többesítő *d*-jére ismerhetünk rá (mely szóvégén esetleg *t* is: finn *kivet*, vog. oszt. *kavet*, *kevet*, mord. *keft*, *kevt*; az észtbén még *d*: *kived*); a megelőző *ja*-t amazzal egybekapcsolt pleonastikus többes számjelelőnek tartom, a milyen a finn *-ide*-beli *i* hajdani *-j_s*, *-j_s* helyett. [S e második többesjelelő alig lehet más, mint az ugor nyelveknek nagyrészt divatlaná vált dualis-jelelője (mely némely ugor nyelvben még *i*, *j* vagy gutturalis explosiva *g*, s esetleg *k*, *ç* alakban fordul elé). V. ö. fent a 402. lapon.

«Hasonlat-hatásnak tűnik föl, hogy a bizonyos változáson átment nominativus-alakhoz, a mely voltaképp nem egyéb mint a szótő, a többi casusok] alkalmazkodnak, pl. *jó*, *só*, *szó*, *tó*, melyek teljes tőjét a *javat*, *savat*, *szavat*, *tavat* accusativus tartotta fönn, már rövidebb alakú accusativust is fogadnak el: *jót*, *sót*, *szót*, *tót* (úgy mint *fa*, *ajtó*-tól *fát*, *ajtot*).» — Ha tekintetbe vesszük, hogy *ava*, *ova* amúgy is könnyen összevonódik *ó*-vá (hiszen *jó* stb. is *java*-ból való; *ajtó*, s egyéb *ó*-végű nomen verbalék megelőző *ovo*-ra vihetők vissza; *savanyú* mellett *sönyú*), nem egészen bizonyos, hogy csakugyan a nominativus vonzása miatt keletkeztek *jót*, *sót* stb.

Hiszen egyéb származékok is pl. *só*-tól *sóz*-, *sós*, *sótalan* csatlakoznak a rövidebb tőhöz.

«Az előbbihez hasonló eset, hogy a finn nyelvben gyakran a szövégi hangtörvény szerint változott nominativus a partitivus alakulására hat: pl. *isoin* legnagyobb (nom., töje: *isoimpa*) és part. *isoin-ta* (e mellett: *isoimpa[t]a*) | *viaton* (töje: *viattoma*) ártatlan: part. *viatonta* | *vieras* (töje: *vieraha*) idegen, vendég: part. *vieras-ta* | *kysymys* (*kysymykse*) kérdés: *kysymys-tä* | *vastaus* (*vastaukse*) felelet: *vastaus-ta*.» — Ebben is egy kis csalódás van. A f. *isointa*, *viatonta*, *vierasta*, *vastausta* partitívus alakok csak úgy támadnak a szótő végvocalisa elejtése után mint pl. *lume-ta* h. *lunta* partitívus (pedig nom. *lumi*) vagy *toimeta* h. *tointa* (nom. *toimi*), vagy *juokse-da'* h. *juosta'*, *lapse-ta* h. *lasta* part. (nom. pedig *lapsi*); szintilyen alakú a többes-számi genitívus is (-*ten* raggal): *isointen* (meg *isoimpien*), *viatonten* (meg *viattomien*), *vierasten*, *tointen*, *lasten*. Oka az, hogy a szótag-végre is vonatkozik az a törvény, a mely a szóvég hangzóit megszorítja. — Ez észrevételét Misteli még egy különös megjegyzéssel kíséri: «Ez által jobbára elenyészik az a jó benyomás, a melyet ilyen szók mint *hyvyys* (töje: *-yyte*, part. *hyvyttä*), *toinen* (töje *toise*, part. *toista*), *ihminen* (*ihmise*: *ihmistä*), a melyekben t. i. a nominativus nem egyazon a tövel sem hasonlati alakulásnak nem szolgál alapjául, olyanra tesznek, a kinek grammatikai gondolkodása megkívánja a nominativus-kategoriát. Meg kell győződünk, hogy némi látszat daczára a finn nyelvnek oly kevésbé van nominativus-kategoriája mint rokonainak sincs az; mert a változott tőalak, mely a nominativus szükségét megérezte volna, a miatt, hogy más casusoknak is kell annak változását követni, nem érhet el magasabb fokot. Sőt ha meggondoljuk, hogy a finn nyelv az egyes-számi genitívust és accusatívust, meg a többes-számi nominatívust és accusatívust egy-egy alakká egyesíti; hogy a partitívust úgy alany mint tárgy kitételére használja, s hogy minden parancsoló mondatban a tárgyat nominatívussal teszi ki: azt kell mondanunk, hogy a finn nyelv a nominativus-kategoriától még sokkal távolabb áll mint a magyar, a mely csak bizonyos megszorított számú esetekben cseréli föl az accusatívust a nominatívussal» (t. i. *megadom magam'*, *hallgasd meg kérésem'*-féle esetekben). — Tehát csak az volna a tökéletes nominativus, a mely vagy kopot-

tabb a tónél, vagy hosszabb nála valami fölös determinativum által (a milyen az indog. nominativus -s, a mely azonban szintén nem minden nominativus értékű alakon lép föl); a szótót talán csak azért teremtette a nyelv, nem hogy éljen vele mint mondatbeli alakkal, hanem hogy a grammatikus azt a ragozott alakokból kifejttesse? Azután el is felejtí M., hogy a mai alak-egyformaság nem mindig eredeti, s mégsem zavarja a kategoriák tudatát; épen úgy a mint pl. a német nyelv a *menschen* szón igen sokfélélt érthet, sőt még a *den menschen*-en kétfélélt, elvan a finn nyelv az *ihmisen*-vel, noha hol «hominis»-t, hol «hominem»-et teszen; régiben pedig kétféle alak is volt, a mint a cseremiszi nyelv mutatja: -n genitivus, -m accusativus. S végre a nyelvnek tökéletessége nem abban áll, hogy grammatikája mindenféle kategoriákra külön-külön alakokkal bírjon, hanem fődolga az, hogy bármilyen akár alaki akár szerkezetbeli eszközökkel (a melyekhez még a hangsúlyt is számítjuk) biztosan kifejezhesse a kívánt értelmet a mondatban.

«Hasonlati alakulások keletkeznek a finnben bizonyos euphonikus törvény alkalmazásával, a mely zárt szótagban lágyabb v. gyengébb mássalhangzókat kíván, mintsem nyílt szótagban» (t. i. szótag kezdetén; értsd az úgyn. mássalhangzó-gyengülést v. lágyulást: Finn nyelvtanomban §. 5.). «Az *akka* töttől e szerint gen. *akan*, iness. *akassa*, elat. *akasta*, abl. *akalta*, csak *k*-val, mert *kan*, *kas*, *kal* zárt szótagok; ellenben part. *akkaa*, illat. *akkaan* (*akkahan*) *kk*-val nyílt szótagban. A töb.-sz.-ban többnyire *i* járúl a tőhöz, a mi által a szótag tulajdonképen nyílttá válik; mindazonáltal ugyanazon változást mutatja, mint az egyes-számban: *akoissa*, *akoista*, *akoilta*, de part. *akkoja*, illat. *akkoihin*; ezt tehát az egyes-szám hasonlatából kell magyarázni.» — «S szintígy az igeragozásban! Pl. ind. praesens, *alka*- (kezdeni) igétől: *alan* *alat* *alkaa*, *alamme*, *alatte* *alkavat*, a 3. személyben *lk*-val nyílt szótagban; a praeteritumban a tőhöz *i* járúl hozzá, a mi a *ka*, *ko* szótagot szintén voltaképen nyílttá teszi, valamennyi személyen át, s mégis van *lk* is meg csupa *l* is: *aloin* *aloit* *alkoi*, *aloimme* *aloitte* *alkoivat*, a minek oka nyilván a praesens hasonlata.» Misteli itt Hunfalvyra hivatkozik, a ki Finn Olvasókönyve 14. lapján e fölfogást ilyen szavakkal fejezi ki: «Mintha a névszók többes-száma az egyes-számot utánozná, s az igeszók múlt ideje a jelen időt utánozná.» — Ámde itt nem volt ügyelet a finn mássalhangzó-

gyengülés törvényének egyik föltételére, mely szerint az illető szótagkezdő mássalhangzó akkor is alá van vetve a gyengülésnek, ha a záródó szótagnak vocalisa *i*-végű diphthongus, mely nem megelőző hiatus által elválasztott két vocalis összevonásával keletkezett. Az *akoista*, *alkoi*-beli *koi* (s nem *ko'i*) bizony nyílt szótag, magára maradvá, csak úgy mint *ka* v. *ko*, de a *koi*s, *koil*, *koin*, *koit*, *koim* zárt szótagok, a melyeknek kezdetén a gyengülésnek kell beállania. Más pl. a *korkeissa*-beli *keis* e h. *ke'is* (*korke'a*-tól). Az említett törvény hat mindig és mindenütt, a mikor és a hol megvannak az illető hangalaki föltételek, tekintet nélkül az alak értékére vagy társulására. Így pl. van gyengült hangalakú egy. nominativus is: *varas* (gen. *varkaan*), *aarre'* (g. *aarteen*); partitívus: *varasta*, *aarretta*; erős alakú ind. praes. 1. 2. személy: *rupeen*, *rupeet*, *makaan*, *makaat*; de gyengült alakú a part. praet. *ruvennut*, *ma'annut*, az imperativus: *ruvetkoon*, *ma'atkoon*, stb.

Misteli a magyar és finn nyelvekbeli analogia hatások kimutatását csak előleges próbaképen kísértette meg, s mint ilyen meg is érdemi elismerésünket, habár fejtegetései eredményét többnyire el nem fogadhattuk. De az már furcsa dolog, hogy ily kis próba-nyomozás után (nem tekintve annak gyenge eredményét) csakhamar följogosítottnak érzi magát, hogy nem csak e két nyelvről, a melyet úgy a hogy vallatott, hanem az egész «agglutináló» nyelvseregről becsülő ítéletet mondjon. Szerinte az agglutináló nyelvekben sokkal kisebb jelentősége van az analogiának, mintsem az indogermán nyelvekben; ez utóbbiakban pedig az analogia működésében szellemi energiát kell látnunk; az agglutináló nyelvek ellenben elejétől fogva bírnak az alakok szabályos egyformaságával (sind von vornherein gleichmässig und analogisch angelegt), úgy hogy azután a szellemnek már nem igen van dolga; ha ugyan a hangalaki fejlődés az eredeti egyformaságot megzavarja, az analogia-hatás legfelebb annak visszaállítására, de nem új kategoriák teremtésére törekszik. «Az indogermánységben az elejétől fogva akadályok leküzdéséhez és munkához szoktatott szellem soha meg nem szűnik a maga szükségeihez képest a nyelvanyagot átalakítani; e munkának eredménye abban a roppant különbségben látható, mely pl. az ó-ind és angol nyelvek közt van. Az a két másik nyelv (értsd: a finn és a magyar nyelv) már keletkezésében kedvező helyzetben volt, s azontúlra fárasztó szel-

lemi munkától föl volt mentve, úgy hogy fejlődési menetre egészen képtelen; a mit tanultak, azt el nem feledik, de nem tanulnak hozzá újat; innen van csekély míveltségi hatásuk is.»

Föltéve, hogy azon szempontok, a melyekből Misteli a nyelvek szellemi becsét itéli, helyesek volnának is, mégis azon kellene őt kérnem, hogy ne bántson itéletével oly nyelveket, a melyek régibb és mai mivoltába még be nem lát s a melyek fejlődéséről vagy nem fejlődéséről igazán semmit sem tudhat. Teljességgel nem értem, honnan tudja M., hanemha vakmerő képzeletéből, milyen volt «keletkezésében» a magyar vagy a finn nyelv. De látjuk, hogy pl. a magyar nyelven abban a kis korszakban is, a melyet létezésében elláthatunk, történt egynémi változás; a Halotti Beszéd írója talán még alig volt volna képes Misteli úr nyelvészeti elmékedéseit magyar nyelven ismertetni. Azután látunk nagy különbséget is a magyar nyelv és rokonai közt, úgy mint M. az ó-ind és az angol közt: bizonyosan, mert a régi közös alapnyelv nem csak hogy többféleképen változott, hanem fogyatkozott is meg gazdagodott is új alakulásokkal (úgy hogy mégis csak feledtek is meg tanultak is). S e változásokban talán csak jutott egy egy kis munka is az illető nyelvszellemnek vagy szellemeknek. Hiszen akármely nyelv az emberi szellemnek ön teremtette eszköze, a melyet egyre forgat s fejlődése szükségeihez alkalmaz; fejlődésre képtelen nyelv, a milyennek Misteli a magyar és finnféle nyelveket állítja, csak az lehetne, a melynek népe nem élő emberekből, hanem lelketlen automatokból állana.

Más alkalommal Misteli úrnak, a ki szerencsénkre magyarul is olvas, szintén egy kis «próba-nyomozással» fogok szolgálni, annak bizonyítására, hogy a magyar és finnféle nyelveken is holmi szellemi élet jelei mutatkoznak. Van azokban analogia-hatás is (tehát a szerinte hozzá kívánható szellemi energia is), van alakváltozás és kopás, van alakok elejtése és újjakkal pótlása, sőt új kategóriák fölmerülése és alkalmas jelölése is. S elvárom tőle, hogy azután, ha csak az indogermán nyelvtökéletesség dogmájába végkép bele nem rögzött, még az «agglutináló» nyelveket is népek szellemi fejlődésének lehető eszközeinek fogja elismerni.

B. J.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA

kiadásában megjelent és saját könyvkiadó-hivatalában (Budapest, Akadémia épületében) valamint a könyvárusoknál kapható:

RÉGI MAGYAR KÖNYVTÁR.

Az 1531—1711 megjelent magyar nyomtatványok könyvészeti kézikönyve.

Irta

SZABÓ KÁROLY.

Nagy 8-rét, 47 iv. Ára füzve 4 frt.

E monumentalis munka nemzeti irodalmunk történetére nézve rendkívüli fontossággal bír. Csaknem húsz évi kitartó buvárkodás és adatgyűjtés eredménye az. Szerző, az ország egyik szelétől a másikig néhány száz könyvtárban nem csak a czimtarakat, hanem magukat a könyveket is gondosan átforgatta. Nem egyedül a czimmásokat adja, hanem pontosan közli a nyomtatás helyét, évét, a könyv alakját, a levelek vagy lapok számát a lehetőség szerint, kinyomozza névtelenül vagy álnév alatt kiadott könyvek szerzőit, kideríteni törekszik a hely és név nélkül megjelent munkák nyomtatási helyét és idejét stb. A hol szükségét látja, leírásaihoz jegyzeteket csatol, sok jellemző és érdekes idézetet közöl, utal a forrásokra, honnan az illető munkáról részletesebb felvilágosítás meríthető, **szóval nem egyszerű czimtárt, hanem példás szorgalommal és ritka szakismerettel földolgozott vezérfkönyvet ír az 1531—1711. évek között nyomtatásban megjelent egész magyar irodalomhoz.** Hirdeti, hogy nemzeti életünk leggyászosabb kora is mily erőteljes és virágzó irodalmat tudott teremteni, s szembetűnővé teszi irodalomtörténeti ismereteink örvendetes gyarapodását. Mert míg e század elején Sándor István, hasonló irányú munkájában, ugyanazon időszakból csak 990 magyar nyomtatványt sorolt fel, Szabó Károly fáradhatatlan és szerencsés kutatásai e számot majdnem megszerették.

E munka nélkülözhetlen minden könyvtárban, akár magányos, akár nyilvános legyen az, s nélkülözhetlen minden oly művelt vagy szakemberre nézve, ki nemzeti irodalmunk tanulmányozásával komolyan foglalkozik.

RÉVAI MIKLÓS

ÉLETE ÉS MUNKÁI.

Irta

BÁNÓCZI JÓZSEF.

Ára 2 frt 60 kr.

Az akadémiai könyvkiadó vállalat pártolói számára (diszkötésben) 1 frt 80 kr.

Ezen irodalomtörténeti monographia az Akadémia utolsó nagygyűlésén a Horváth Mihály és Fraknói Vilmos által kitűzött 100 arany pályadíjjal jutalmaztatott. A hivatalos jelentés így szól:

«Minden tekintetben jeles mű. Egyaránt biztos kézzel rajzolja Révaiban az embert, költőt és nyelvészt. Sok új adatot hoz napfényre, nem egy elfogadottat megozafol; fejtegetései alaposak s a tényeket és eszméket gyakran helyezi új világításba. Különösen sikerült részek Révai nyelvtörténeti és nyelvhasonlító irányának jellemzése, viszonya a nyelvújításhoz, Veszeghy méltatása stb. A kornak nagy vonásokkal rajzolt politikai, társadalmi, irodalmi és tudományos háttéréből plasztikailag emelkedik ki Révai alakja, s úgy szólva előttünk fejlődik. Szerző ritka tárgyilagossággal leplezi föl hőse erkölcsi és szellemi bensőjét. Oly kevés é puszta dicsőítője, mint kritikusa. Nagy mérséklettel és biztos tapintattal vegyíti alakján a fényt és árnyat s elevenen tünteti föl legjellemzőbb sajátosságait. Előadása vonzó, compositiója természetes és művészi: egyszerű a tartalom alaposságával a forma művészete egyesül a siker nem közönséges fokán, s így **túlzás nélkül elmondhatni: e mű irodalmunknak valóságos díszere válik.**»

A M. TUD. AKADÉMIA NYELVÉSZETI KIADÁSAI.

Kaphatók a M. T. Akadémia könyvkiadó hivatalában Budapesten (Akadémia épület) s minden hazai könyvtárban:

NYELVTUDOMÁNYI KÖZLEMÉNYEK. Kiadja a M. T. Akadémia Nyelvtudományi Bizottsága. Szerkeszti Hunfalvy Pál. I—XIV. köt. 42 füzetben. 1862—1878. (8-adrét 420 iv.) Ára egy 14 kötetből álló teljes példánynak 24 forint. Egy-egy kötetnek különvéve 3 forint. Az I-ső és X-dik kötet külön nem adatik.

NYELVEMLÉKTÁR. Régi Magyar Codexek és Nyomatványok. Kiadja a M. Tud. Akadémia Nyelvtudományi Bizottsága. Szerkesztik: Budenz József, Szarvas Gábor és Szilády Áron. I—VI. kötet. 1864—78. 8-adrét. Együtt megrendelve . . . . . Ára 10 frt.

Egyenkint:

- I. kötet. Bécsi Codex. Münchener Codex. Közzéteszi: Volf György (XXX. és 381 l.) . . . . . Ára 2 frt.
 II. kötet. Weszprémi C. — Peer C. — Winkler C. — Sándor C. — Gyöngyösi C. — Thewrewk C. — Kriza C. — Bod C. Közzéteszi: Volf György. (XVIII és 406 l.) . . . . . Ára 2 frt.
 III. kötet. Nagyszombati C. — Szent Domonkos C. — Virginia C. — Közzéteszik: Komáromy L. és Király P. (IV. és 345. l.) . . . . . Ára 2 frt.
 IV. V. kötet. Érdy Codex 2 kötetben. Közzéteszi Volf György. 1876—77. I. fele. XIX és 487 lap. — II. fele. 532 lap. . . . . Ára 4 frt.
 VI. kötet. Tihanyi Codex. Kazinczy Codex. Horvát Codex. Közzéteszi Volf György. 1879. XVIII és 359 lap . . . . . Ára 2 frt.

RÉGI MAGYAR NYELVEMLÉKEK. I. Halotti Beszéd, Régi Biblia, Buda. 1838. 5 ft. — II. Kinizsi Pálné imakönyve. Vegyes m. iratok. Buda, 1840: 2 ft. — III. Tatrosi Biblia. Vegyes m. iratok. 1842. 2 ft. — IV. 1. Guary-codex. Buda, 1841 . . . . . Ára 1 frt.

RÉGI MAGYAR KÖLTŐK TÁRA. (Corpus poetarum.) Szerkeszti Szilády Áron. I. kötet. Codexbeli versmaradványok . . . . . Ára 2 frt.

RÉGI MAGYAR NYELVÉSZEK Erdősitől Tsétsiig. (Corpus Grammaticorum linguae Hungaricae veterum.) Kiadta Toldy Ferencz Ára 2 frt.

REGULY ANTAL HAGYOMÁNYAI. A Vogul föld és nép. Kidolgozta Hunfalvy Pál. . . . . Ára 2 frt.

A KONDAI VOGUL NYELV. Irta Hunfalvy Pál. (Nyelvtudom. Közl. IX. köt.) . . . . . Ára 3 frt.

ERDEI-ÉS HEGYI-CSEREMISZ SZÓTÁR. (Vocabularium čeremissicum utriusque dialecti.) Budenz József. (A Nyelvt. Közlemények IV. kötetéből) . . . . . Ára 50 kr.

MAGYAR-UGOR ÖSSZEHASONLÍTÓ SZÓTÁR. Irta Budenz József. I.—IV. füzet. (1—46 iv) 1873—79. 8-adrét. Egy-egy füzetnek . . . . . Ára 1 frt.

A MAGYAR IGEIDŐK. Irta Szarvas Gábor . . . . . Ára 1 frt.

A HELYES MAGYARSÁG ELVEL. Irta P. Thewrewk Emil. Ára 1 ft.

A MAGYAR NYELVJUTÁS óta divatba jött idegen és hibás szólások bírálata. Irta Imre Sándor . . . . . Ára 1 ft 50 kr.

MAGYAR TÁJSZÓTÁR. Buda 1838. . . . . Ára 2 frt.

KALEVALA. A finneknemzeti eposza. Fordította Barna Ferd. Ára 1 ft.

ABUSKA. Csagatájtörök szógyűjtemény. Vámbéry Á.-tól . . . . . Ára 40 kr.

KAZÁNI-TATÁR NYELVTANULMÁNYOK. Irta Sz. Bálint Gábor. I. füzet. Kazáni-tatár szövegek. 8-rét. 1875. 170 lap. II. füzet. Kazáni-tatár szótár 8-rét. 1876. 178 lap. III. füzet. Kazáni-tatár nyelvtan 8-rét 1877. Egy-egy füzetnek . . . . . Ára 1 frt.

ÉRTEKEZÉSEK A NYELV-ÉS SZÉPTUDOMÁNYOK KÖRÉBŐL. Kiadja a M. Tud. Akadémia. Az I. osztály rendeletéből szerkeszti Gyulai Pál, osztálytitkár.

I. k. (1—11. sz.) 1867—68. Ára 2 frt 20 kr.	V. k. (1—10. sz.) 1875—76. Ára 3 frt — kr.
II. k. (1—12. sz.) 1869—72. Ára 1 frt 80 kr.	VI. k. (1—10. sz.) 1876—77. Ára 2 frt 50 kr.
III. k. (1—11. sz.) 1872—73. Ára 1 frt 80 kr.	VII. k. (1—10. sz.) 1877—78. Ára 2 frt 10 kr.
IV. k. (1—10. sz.) 1873—74. Ára 2 frt — kr.	VIII. k. (1—7. sz.) 1879. Ára 3 frt 20 kr.